

УДК 37.091.32 «19»

УДОСКОНАЛЕННЯ УРОКУ ЯК ОСНОВНИЙ НАПРЯМ ПЕДАГОГІЧНИХ НОВАТОРСЬКИХ ПОШУКІВ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.

Кравчук О.В., к. пед. н.,
доцент кафедри фахових методик
та інноваційних технологій у початковій школі
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

У статті переважно на матеріалі центральної педагогічної преси проаналізовано специфіку обговорення проблем шкільного уроку в другій половині ХХ ст. У цей час спостерігаємо активізацію уваги педагогічної громадськості до якості уроку. Саме якісний, ефективний урок розцінюють як запоруку високого рівня успішності учнів та основне надбання передового педагогічного досвіду. У статтях та дописах виразно утверджується думка про вагомість уроку в навчальному процесі і необхідність його вдосконалення. Автори статей і нарисів закликають наслідувати роботу передових учителів, які кожний свій урок будують творчо, застосовують активні методи опрацювання навчального матеріалу. Методи підвищення ефективності уроку ставали предметом обговорення на засіданнях шкіл передового педагогічного досвіду, на обласних семінарах. Проблема уроку порушують і учителі-практики, і педагоги-науковці, директори шкіл, співробітники інститутів удосконалення учителів та очільники Міністерства освіти. Такий посиленний інтерес слугував стимулом до пошуків новацій, які б сприяли вдосконаленню уроку.

Ключові слова: урок, ефективність уроку, вдосконалення уроку, педагогічні інновації, передовий педагогічний досвід, історія освіти в Україні.

В статье на материале центральной педагогической прессы анализируется специфика обсуждения проблем школьного урока во второй половине XX века. В этот период наблюдается активизация внимания общественности к качеству урока. Именно эффективный, качественный урок оценивают как непременное условие высокого уровня успеваемости учеников и главное приобретение передового педагогического опыта. В статьях и очерках утверждается мысль о важности урока в учебном процессе и необходимости его усовершенствования. Авторы публикаций призывают равняться на передовых учителей, которые каждый урок проводят творчески, применяют активные методы проработки учебного материала. Методы усиления эффективности урока были предметом обсуждения на заседаниях школ передового педагогического опыта, областных семинарах. К проблеме урока обращались и учителя-практики, и ученые, директора школ, сотрудники институтов усовершенствования учителей, руководители Министерства образования. Такой повышенный интерес стимулировал поиски инноваций, которые способствовали бы усовершенствованию урока.

Ключевые слова: урок, эффективность урока, усовершенствование урока, педагогические инновации, передовой педагогический опыт, история образования в Украине.

Kravchuk O.V. IMPROVEMENT OF A LESSON AS THE MAIN TREND IN PEDAGOGICAL INNOVATION SEARCH IN THE SECOND HALF OF XX CENTURY

Specificity of the discussion of a school lesson issue in the second half of XX century, based on the materials of the central pedagogical press, was analyzed in this paper. The increased attention to a lesson quality from pedagogical public was noticed in that time period. It is a quality, efficient lesson that is considered to be a keystone of high academic achievement of students and the major gain of advanced pedagogical experience. The idea of a great importance of a lesson and the need to improve it is strongly established in articles and essays. The authors of the articles and essays call to follow the work of advanced teachers who conduct their lessons creatively and use active methods of learning academic material. The methods of increasing lesson efficiency were the subject of the discussion at the meetings held in schools of advanced pedagogical experience, at regional seminars. The issue of a lesson is promoted by teachers-practitioners and educators-researchers, school principals, employees of the institutes of the improvement of teachers' performance and officials of Ministry of education. This keen interest was the true incentive to the search of innovations which would facilitate the improvement of a lesson.

Key words: lesson, lesson efficiency, lesson improvement, pedagogical innovations, advanced pedagogical experience, history of education in Ukraine.

Постановка проблеми. На сучасному етапі, який характеризується посиленою активністю в застосуванні різноманітних інновацій, актуальним є вивчення і врахування ретроспективного досвіду, який ви-

світлює специфіку вирішення різноманітних проблем, пов'язаних із пошуками шляхів посилення ефективності уроку і його якості. Урок є найважливішим засобом реалізації освітньо-виховних завдань школи,

протягом кількох століть він залишається основною формою організації навчально-виховного процесу. Відтак одним із потужних напрямів новаторської діяльності в українській освіті були пошуки, спрямовані на вдосконалення його форм, структури, ефективності тощо. У цьому аспекті важливо розглянути, які чинники спонукали педагогів до новаторської діяльності, спрямованої зміни структури уроку, організації праці на уроці тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У педагогічній науці проблеми уроку вивчалися різнобічно і в багатьох аспектах. Сучасні дослідники, спираючись на класичні праці Ю.К. Бабанського, О.М. Беляєва, В.О. Сластьоніна, В.О. Онищука та інших, намагаються подати якнайточніші визначення уроку, обґрунтувати його структурні компоненти. Науковці аналізують типи і види уроків, обґрунтовують традиційні і нестандартні форми проведення, вивчають проблеми вдосконалення класно-урочної системи навчання, технології і техніки шкільного уроку, продовжують шукати шляхи підвищення ефективності сучасного уроку, характеризують важливі ознаки класно-урочної системи та урок як функційний складник процесу навчання (Н.М. Островерхова, О.Я. Савченко, А.І. Кузьмінський, І.А. Кучеренко). Вагомість уроку в реалізації освітніх цілей зумовлює актуальність вивчення історії його інноваційних змін та передумов, які спонукали учителів-практиків та науковців до новаторської діяльності, спрямованої на вдосконалення уроку.

Постановка завдання. У цій статті ми поставили завдання проаналізувати, як педагогічна громадськість у другій половині ХХ ст. реагувала на проблеми шкільного уроку, які організаційно-педагогічні заходи могли стати стимулом до новаторських пошуків, спрямованих на удосконалення уроку.

Виклад основного матеріалу дослідження. З другої половини ХХ ст. спостерігаємо активізацію уваги педагогічної громадськості до якості уроку. Саме якісний, ефективний урок розцінюють як запоруку високого рівня успішності учнів та основне надбання передового педагогічного досвіду. У п'ятдесятих роках центральній педагогічній пресі з'являються публікації, в яких утверджується думка про вагомість уроку в навчальному процесі і необхідність його вдосконалення. Так, директор школи № 38 м. Києва зазначає, що який би досвідчений і кваліфікований не був учитель, ретельна підготовка до кожного уроку – важлива умова вдосконалення педагогічної майстерності. Невід'ємною частиною кожного

уроку є унаочнення, яке сприяє глибшому засвоєнню матеріалу, збуджує інтерес до вивчаного на уроці [9, с. 9]. Директор Львівського інституту удосконалення учителів П.А. Котко ділиться досвідом роботи установи і основною вважає діяльність, спрямовану на удосконалення уроку [8, с. 22].

У 1952 р. журнал «Радянська школа» друкує передову статтю К.Ф. Присяжнюка під назвою «Вивчення і узагальнення передового педагогічного досвіду» [14]. Учений аналізує ситуацію в шкільній освіті та констатує, що рік у рік в Україні зростає кількість учителів-новаторів. Піднесення розвитку господарства в країні автор пов'язує з розвитком школи і окреслює завдання з вивчення передового досвіду. У названий період у шкільній освіті ще залишалося невирішеною проблема подолання високого рівня неуспішності учнів. К.Ф. Присяжнюк переконував, що для вирішення цієї проблеми треба постійне удосконалення майстерності учителя, всебічне вивчення досвіду передових учителів, стилю і системи їхньої роботи. Вважав за необхідне докорінно поліпшити методичну роботу в школах, говорив про організаційно-педагогічне її спрямування районними і обласними відділами народної освіти; всі зусилля повинні були зосередитись на вдосконаленні уроку як основної форми організації навчально-виховного процесу в школі, забезпеченні його високого ідейно-наукового рівня, забезпеченні активності усіх учнів на уроці, на вихованні в них уміння перемагати труднощі, на розвитку в них самостійного мислення, кмітливості на досягнення міцності і сталості знань. Закликав наслідувати роботу тих передових учителів, які кожний свій урок будують творчо, насичують його глибоким науковим змістом, застосовують активні методи опрацювання навчального матеріалу. Суттєвим є акцент на тому, що в роботі таких учителів не було стандарту, який породжує нудоту на уроці. У вивченні, узагальненні та поширенні досвіду роботи передових учителів є своя особливість, яка зумовлюється творчим характером роботи педагога і виявляється в системі викладу основ наук відповідно до вікових особливостей дітей, у методичній доцільності та ефективності певних прийомів викладання і закріплення матеріалу, у відповідних виховних засобах впливу на дітей [14, с. 4]. Автор передової статті ставить завдання керівним органам освіти визначати проблемні питання передового педагогічного досвіду, над якими повинні працювати учителі, але найголовніше – націлити учителів на пошуки вдосконалення уроку [14, с. 10].

Низка нарисів, публікацій, в яких розцінюють як найважливіший засіб подолання неуспішності учнів, з'являється і в центральній педагогічній газеті «Радянська освіта». Більшість із них мали практичний характер, дописувачі ділились досвідом конкретної роботи, спрямованої на вдосконалення уроку. У січні 1953 року газету «Радянська освіта» відкриває передова стаття «За високу якість кожного уроку». У ній категорично стверджується: «Основна форма навчально-виховної роботи – урок. Тут вирішується справа навчання і... виховання учнів. Кожен окремих урок – це невід'ємна ланка педагогічного процесу, процесу виховання нової людини», саме якість уроку визнано визначальною в реалізації головних завдань школи. У передовій йдеться про досвід учителя Г.А. Чуприни, яка домоглася високої якості кожного уроку, в якій «освітній зміст і методичні засоби поєднуються в одне ціле» [15 (17.01.1953), с. 1].

У 60-ті роки ХХ століття продовжуються активні пошуки в докорінній зміні організації уроку. Методи підвищення ефективності уроку ставали предметом обговорення на засіданнях шкіл передового педагогічного досвіду, на обласних семінарах завучів шкіл, де розглядали питання про зміни в методиці проведення уроку, форми і методи активізації діяльності учнів на уроках [12, с. 113]. У публікаціях цього періоду часто повторюється думка про те, що традиційний п'ятиетапний урок не може задовольнити вимог, які поставив Закон про школу [18, с. 59], знаходимо такі характеристики, як консервативний і трафаретний, шаблонний. Педагоги наполягали на пошуках таких форм, які б максимально активізували навчальний процес, розумову діяльність учнів [10, с. 26]. Негативну оцінку усталеній формі уроку висловлював В.О. Онищук. Учений зазначав, що безструктурний аморфний урок відбувається стихійно, неорганізовано і дає незначні результати. Зауважував, що передові учителі критикують рекомендації, якими користувались протягом кількох десятиліть і особливо різко висловлюють невдоволення п'ятиелементною структурою комбінованого уроку, який у практиці набув шаблонного характеру [13, с. 44].

У передових статтях педагогічних журналів схвальної оцінки отримували спроби відійти від шаблону в побудові уроку. Наприклад, у передовій «Творчо розв'язувати назрілі питання роботи школи» закликають наслідувати приклад школи № 123 м. Києва, учительський колектив якої, відмовившись від шаблону, використовував на уроках найрізноманітніші методи і прийоми

роботи і добився помітних успіхів, передусім подолав другорічництво; в результаті підвищився рівень успішності та зріс інтерес до навчання [18, с. 6]. На необхідності подолання шаблонності в проведенні уроків, ефективного використанні навчального часу на уроці, раціональній організації занять наголошував завідувач відділу методики мови НДІП О.М. Беляєв. Учений переконував, що активізації форм і методів роботи на уроці перешкоджає штамп, поблажливе ставлення до шаблону в методах викладання [3, с. 83]. Завуч Ревутинської школи Кролевецького району школи І.М. Яновський вважав, що успіхи їхньої роботи були зумовлені тим, що вони відмовились від шаблонного проведення уроків: «Початок у всіх один – урок найвищої проби. З чого починали і ми. Передовсім довелось відмовитись від «залізобетонної» схеми. Ми шукали колективно, цілою школою і джерела, і методи, і наочні посібники» [6, с. 72].

Недосконалість звичної форми уроку визнавали і керівні органи освіти. Яскравим свідченням цього є стаття міністра освіти Української РСР І.К. Білодіда, опублікована в першому номері журналу «Радянська школа» за 1962 рік. Міністр констатує, що досі багато учнів не засвоюють матеріалу і залишаються навчатися на другий рік, і одну з причин цього явища вбачає в недосконалості уроків. Недоліки в проведенні уроків, на думку міністра, часто зумовлювали переобтяженість учнів домашніми завданнями, а це не давало їм належно засвоїти програмовий матеріал. Очільник українського Міністерства освіти закликав до боротьби за глибокі, свідомі і міцні знання учнів, чого можна досягти шляхом проведення уроків різних типів, лабораторних і практичних занять, екскурсій у природу і на виробництво, застосуванням кожного методу і прийому навчання з урахуванням особливостей навчального предмета, віку, рівня розвитку і підготовки учнів, активізації їх пізнавальної діяльності в процесі навчання [1, с. 6].

Проблема вдосконалення уроку залишається на часі і в наступні десятиліття. У 1978 р. у зверненні всесоюзного з'їзду учителів зазначено, що провідним завданням школи залишається вдосконалення навчально-виховного процесу, підвищення ефективності уроку, вдосконалення методів навчання і виховання, проголошено лозунг «Кожному уроку – відмінну підготовку» [5, с. 7, 10]. Головну роль уроку у навчально-виховній роботі визнано республіканською конференцією «Шляхи підвищення ефективності викладання і вивчення

української мови в школах республіки», що проходила в грудні 1981 року в м. Києві. З доповіддю про подальше вдосконалення вивчення української мови в школах республіки на названій конференції виступив міністр освіти Української РСР М.В. Фоменко, де торкнувся питань, що стосувалися не тільки вивчення української мови, а освітньо-педагогічних проблем загалом. У доповіді керівник Міністерства освіти неодноразово акцентував на необхідності вдосконалення уроку. Зокрема, зазначив: «Урок нині потребує посилення цілеспрямованої педагогічної діяльності вчителя: раціонального поєднання фронтальної, групової та індивідуальної роботи, широкого залучення учнів до самостійного виконання пізнавальних і практичних завдань з урахуванням їхньої підготовки, здібностей, індивідуальних та вікових особливостей. Кожний урок повинен бути спрямований на досягнення дидактичної і виховної мети, відповідати логіці процесу засвоєння знань» [20, с. 8].

Конференція прийняла рекомендації учителям, керівникам шкіл, працівникам органів народної освіти, серед них – удосконалювати структуру та методику проведення уроків різних типів [16, с. 15]. У квітні 1982 року відбувається організована українським Міністерством освіти республіканська конференція, присвячена проблемам української літератури для дітей та юнацтва, з доповіддю на якій знову виступив міністр освіти і серед інших питань торкався проблеми уроку, схвалював і вважав за доцільне пропагувати досвід передових учителів із проведення різних форм уроку [19, с. 11, 12, 13, 14]. Конференція також прийняла рекомендації, серед яких була вимога невідпинно вдосконалювати навчально-виховний процес, форми і методи проведення уроку [19, с. 17].

У 1983 р. проблема побудови уроку наскрізною лінією проходить у передовій статті фахового журналу з української мови і літератури. Йдеться про використання різних прийомів і форм роботи, здійснення міжпредметних зв'язків. Співробітники програмно-методичного відділу управління шкіл Міністерства освіти УРСР, відділів методик української і російської мов і літератур НДІ педагогіки УРСР детально аналізують недоліки в побудові уроків з української мови і літератури, спонукають до глибокого обдумування структури уроку, пропонують звертати особливу увагу на засвоєння нових знань, пропагують досвід передових учителів України і закликають його наслідувати [11, с. 7]. У листопаді 1986 р. Центральний інститут

удосконалення кваліфікації учителів організував конференцію «Особа вчителя і урок». Заступник директора з науково-методичної роботи ЦІУВ С.В. Крисюк нагадав, що основною формою навчальної роботи в школі був і залишається урок, але в умовах реформування школи його зміст і форма потребують значного удосконалення. Наголосив на необхідності впроваджувати передовий педагогічний досвід у практику, постійно поліпшувати свою фахову майстерність [7, с. 78].

Висновки. Проаналізований матеріал засвідчує, що протягом другої половини ХХ століття проблема уроку, його якості та ефективності не втрачала актуальності. Вона була в полі зору вчителів-практиків та педагогів-науковців директорів шкіл, інститутів удосконалення учителів та очільників Міністерства освіти. Можемо стверджувати, що такий посиленний інтерес слугував стимулом до пошуків новацій, які б сприяли вдосконаленню структури уроку,

Перспективи подальшого досліджень вбачаємо у вивченні конкретних новаторських рішень, що стосувалися організації уроку, новаторських методів викладання, специфіки взаємодії учителя й учнів на уроці тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Білодід І.К. Величні завдання / І.К. Білодід // Радянська школа. – 1962. – № 1. – С. 3–10.
2. Беляєв О.М. За творче використання липецького досвіду / О.М. Беляєв, І.І. Ярмак // Українська мова і література в школі. – 1963. – № 5. – С. 3–10.
3. Беляєв О.М. Про досвід раціональної організації уроку в школах Липецької області / О.М. Беляєв // Українська мова і література в школі. – 1962. – № 3. – С. 83–86.
4. Бондар А.Д. Важливі передумови підвищення ефективності уроку / А.Д. Бондар // Радянська школа – 1958. – № 7. – С. 33–38.
5. Всесоюзний з'їзд учителів 1978 р. Звернення до вчителів, працівників народної освіти, батьків і громадськості // Українська мова і література в школі. – 1978. – № 8. – С. 6–10.
6. Гаврилов П.Т. Життя – відкритий урок / П.Т. Гаврилов // Українська мова і література в школі. – 1974. – № 6. – С. 71–75.
7. Конференція з обміну досвідом // Українська мова і література в школі. – 1987. – № 2. – С. 77–78.
8. Котко П.А. Інститут удосконалення учителів – центр постійного підвищення кваліфікації педагогів / П.А. Котко // Радянська школа. – 1952. – № 1. – С. 22–27.
9. Кривошия О.Ф. Боротьба школи за високу успішність учнів / О.Ф. Кривошия // Радянська школа. – 1952. – № 4. – С. 9–15.
10. Львова Ю.В. Дбати про ефективність кожного уроку / Ю.В. Львова // Радянська школа – 1962. – № 9. – С. 26.

11. Мазуркевич О.Р / О.Р. Мазуркевич // Українська мова і література в школі. – 1983. – № 7. – С. 3–12.

12. Можаяв А.И. Школи передового педагогического опыта / А.И. Можаяв // Советская педагогика. – 1961. – № 10. – С. 109–116.

13. Онищук В.О. Типи, структура і методика уроку в школі / В.О. Онищук // Радянська школа. – 1968. – № 8. – С. 44–53.

14. Присяжнюк К.Ф. / К.Ф. Присяжнюк // Вивчення і узагальнення передового педагогічного досвіду. – Радянська школа. – 1952. – № 12. – С. 3–10.

15. Радянська освіта. Газета (1953 р.).

16. Рекомендації республіканської науково-практичної конференції «Шляхи підвищення ефективності викладання і вивчення української мови у світлі рішень XXVI з'їзду КПРС // Українська мова і література в школі. – 1982. – № 4. – С. 15–19.

17. Рекомендації республіканської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми сучасної

української літератури для дітей та юнацтва у світлі рішень XXVI з'їзду КПРС // Українська мова і література в школі. – 1982. – № 7. – С. 15–19.

18. Творчо розв'язувати назрілі питання роботи школи / передова стаття // Радянська школа. – 1962. – № 3. – С. 3–8.

19. Фоменко М.В. Актуальні проблеми сучасної української літератури для дітей та юнацтва у світлі рішень XXVI з'їзду КПРС / М.В. Фоменко // Українська мова і література в школі. – 1982. – № 7. – С. 3–15.

20. Фоменко М.В. Про дальше вдосконалення вивчення української мови в школах республіки у світлі рішень XXVI з'їзду КПРС / М.В. Фоменко // Українська мова і література в школі. – 1982. – № 4. – С. 3–15.

21. Шинкарук Н.І. Повніше використовувати навчальні, розвиваючі і виховні можливості вдосконаленої програми / Н.І. Шинкарук // Українська мова і література в школі. – 1983. – № 7. – С. 16.

УДК 796.412+796.011.1-057.875

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРИНЦИПІВ У ФОРМУВАННІ ФІТНЕС-КУЛЬТУРИ СТУДЕНТОК І КУРСІВ ВНЗ

Максимова К.В., старший викладач
кафедри української та іноземних мов

Харківська державна академія фізичної культури

Мулик К.В., д. пед. н., доцент,
професор, завідувач кафедри зимових видів спорту, велоспорту та туризму
Харківська державна академія фізичної культури

У статті проаналізовано роль педагогічних принципів у формуванні фітнес-культури студенток І курсів вищих навчальних закладів. Визначено основні види фітнес-програм, які представлені сучасною фітнес-індустрією. Встановлено ефективність застосування засобів різних видів фітнесу на формування фітнес-культури особистості студенток. Зазначено педагогічні принципи як загальні науково-практичні положення, які розкривають закономірності формування фітнес-культури студенток. Визначено зміст педагогічних принципів як дієвого засобу покращення стану здоров'я, рівня адаптаційних можливостей студенток І курсів, які висвітлюють сукупність ідей, правил та вимог до сучасного оздоровчого фітнесу.

Ключові слова: *фітнес, фітнес-програми, фітнес-культура, фітнес-культура особистості, культура здоров'я, студентки І курсів, педагогічні принципи.*

В статье проанализирована роль педагогических принципов в формировании фитнес-культуры студенток I курсов высших учебных заведений. Определены основные виды фитнес-программ, которые представлены современной фитнес-индустрией. Установлена эффективность использования средств различных видов фитнеса на формирование фитнес-культуры личности студенток. Указаны педагогические принципы как общие научно-практические положения, которые раскрывают закономерности формирования фитнес-культуры современных студенток. Определено содержание педагогических принципов как действенного способа улучшения состояния здоровья, уровня адаптационных возможностей студенток I курсов, которые освещают совокупность идей, правил и требований к современному оздоровительному фитнесу.

Ключевые слова: *фитнес, фитнес-программа, фитнес-культура, культура здоров'я, студентки I курсов, педагогические принципы.*